

Politikai elképzelések a második világháború utáni Szlovákia helyzetéről

A szlovákok jelentősnek minősíthető nemzetállami törekvéseiről csak a rövid, 1945-47-es, 1968-70-es és az 1990-92-es időszakokban beszélhetünk.

Ez csak az egy ötöde a második világháború vége óta eltelt éveknek. Vajon ezen kívül olyan kevés lehetősége volt a szlovák nemzetnek elképzelései megvalósítására?

A második világháború végén a szlovák nemzet ellentétekkel teli helyzetben találta magát. Volt ugyan saját állama, ám az szorosan összekapcsolódott a náci Németország politikájával. Már csak azért sem volt fenntartható, mert a szövetségesek nem ismerték el Közép-Európa rendezésének ezt a módját. Emellett a szlovákok nemzeti öntudata jelentősen megerősödött az első Szlovák Köztársaság idején. Elutasították E. Beneš "csehszlovakizmusát". Nemzetállami követeléseik részben egy saját államalakulat felé irányultak, még ha kénytelenek voltak is tiszteletben tartani a szövetségesek nézeteit, miközben Szlovákia területe a Szovjetunió érdekszférájába került. Ők Csehszlovákia megújítását szorgalmazták, bár kijelentették, hogy a szlovák és cseh

nemzet államjogi kapcsolatának rendezése az ország belső ügye lesz.¹

A nemzetközi helyzet előrevetítette Csehszlovákia új, demokratikus alapokon való megújulását. Vonatkozott ez a szlovák és a cseh nemzet államjogi viszonyának rendezésére is. A Szlovák Köztársaság politikai képviselőinek, belcértve J. Tisot is, az állam további fenntartására irányuló törekvései nem voltak reálisak.

A polgári és a kommunista ellenállás már a Szlovák Nemzeti Felkelés idején sikra szállt a demokratikus Csehszlovákia, két egyenrangú nemzetállamának megújításáért. Ám E. Beneš elutasította a szlovákok nemzetként való elismerését és egyenjogúságát a cseh nemzettel, valamint azt, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács legyen a szlovák nemzeti akarat egyedüli képviselője, a törvényhozó és végrehajtó hatalom birtokosa Szlovákia területén. Létre kellett jönniük a cseh és szlovák nemzeti szerveknek és a közös dolgok intézésére a központi kormánynak és parlamentnek. A kommunisták /G. Husák/ és a demokraták /J. Lettrich/ elképzelései megegyeztek az "egyenlő az

egyenlővel egy szimmetrikus elrendezésű államban" elvében. Ám egyik párt sem gondolkodott nemzeti államok közösségében egy ország keretein belül. A "csehszlovák" államiság pártján álltak /"egységes és közös állam"/. Elutasították az országos berendezkedést és Szlovákia autonómiáját.

A Kassai Kormányprogram azonban az ország asszimmetrikus elrendezését alapozta meg /nem jöttek létre cseh nemzeti szervek/. A három prágai egyezmény 1944 júniusából és 1945 áprilisából, illetve júliusából, fokozatosan csökkentette a szlovák nemzeti szervek hatáskörét a kormány és az elnök javára. Az új alkotmányért vívott küzdelem sem változtatott a szlovákok helyzetén. Épp ellenkezőleg: az 1948-as alkotmány eltörölte az "egyenlő az egyenlővel" elvét és a szlovák nemzeti szervek rosszabb helyzetbe kerültek, mint a harmadik prágai egyezmény után. Szlovákia 1948 utáni helyzetét a cseh országrészhez történő gazdasági, szociális és kulturális felzárkóztatásával kívánták megoldani. Bár 1956-ban kibővítették a szlovák nemzeti szervek hatáskörét, a föderalizációt és Szlovákia autonómiáját elutasították. Az 1960-as alkotmány értelmében az állam elrendezése egységes /"unitáris"/ volt. A szlovák nemzeti szervek helyzete a Megbízotti Testület feloszlata révén formálissá vált.²

1963-tól Szlovákiában erősödni kezdett a nemzetpolitikai mozgás, mely az állam föderalizálásának követelésébe torkollott. Ez az "egyenlő az egyenlővel" elv következetes érvényesítését tételizte fel a szlovák és a cseh nemzet viszonyában, és két "szuverén" nemzeti állam közösségét eredményezte volna. Az egységes államnak kétpólusúvá kellett volna válnia. Alulról, a nemzeti szervek jogköreiből kiindulva kel-

lett volna szerveződni, mivel ezeket tekintették az eredeti nemzeti szuverenitás megjelölőinek. A nemzeti államoknak szuverenitásuk /kompetenciáik/ egy részét az államszövetségre kellett volna ruháznuk.

A 143/1968. alkotmánytörvény a csehszlovák államszövetségről lényegében rögzítette a szlovákok ezen elképzeléseit. Teret nyitott a cseh és szlovák nemzeti államiság fejlődésének. 1969 januárjában létre jöttek a szocialista nemzeti köztársaságok.

A nemzetállamok fejlődésébe azonban jelentős mértékben beleszólt a normalizáció, mivel az "integrációs" folyamatok nyomot hagytak a szlovák és cseh társadalom minden területén. Az 1970 decemberéből származó "kompetenciós törvények" további 20 évr eltemették az "egyenlő az egyenlővel" elvét, a szlovák és cseh nemzeti államiságot.³

1989 novembere után egyértelművé vált, hogy a centralizált szocialista föderáció nagy károkat okozott a cseh és szlovák államiság fejlődésében. Amíg a két nemzetet összekötötte a kommunista rezsimmel szembeni gyűlölet, nem éleződtek ki az ellentétek közöttük. Amint a hangsúlyok áttevődtek a deformált államszövetség "kijavítására", előtérbe került a nemzeti államiság eltérő értelmezése. Innen is eredeztethető a cseh-szlovák kapcsolatokat terhelő ellentétek mélysége. Emellett a cseh és a szlovák társadalom sokban különbözött: nemzeti tekintetben, a nemzeti államok kialakításához szükséges államjogi lépések tekintetében, a keresztény és politikai orientációban, szociális összetételben, mentalitásban, stb.⁴ 1990-ben fokozatosan gyöngült a cseh-szlovák identitás és a politikai képviseltek különbözni kezdtek a közös államiság érdekeinek értelmezése

tekintetében. A Nyilvánosság az Erőszak Ellen /VPN/ mozgalom és más pártok, melyek államjogi nézetei nem léptek túl az államszövetség keretein, csak átmenetileg tompították a szlovák társadalom egy részének Szlovákia nemzeti-állami érdekeinek hangsúlyosabb érvényesítésére irányuló törekvéseit.

A Kereszténydemokrata Mozgalom /KDH/ 1990 februári alakuló közgyűlésén szót emelt a szlovákok nemzeti öntudatának felemeléséért, a kereszténység elmélyítéséért és a szlovák nemzet helyzetének megszilárdításáért a világban. A KDH több változatot is kidolgozott: az "egyenlő az egyenlővel" elv alapján szerveződő államszövetségét, a konföderációt, valamint az önálló államét. J. Čarnogurský a programban az "egyenjogú" föderáció tervét juttatta érvényre.⁵ A KDH a kereszténység pozíciójából kiindulva akart érvényt szerezni a szlovák nemzeti érdekeknek. A köztársaságokra akarta ruházni a jogköröket és a közös államot csak ideiglenesnek képzelte, hogy Szlovákia már a saját "csillaga" alatt csatlakozhasson az egységesített Európához.

Erősödtek a Szlovákia függetlenségét támogató hangok, melyek egybeesengtek a Kanadai Szlovák Liga, a Szlovák Liga Amerikában és a Szlovákok Világkongresszusa törekvéseivel. A Szlovák Nemzeti Párt /SNS/ programjában szerepelt Szlovákia önállósága. A Szabadság Párt, a Szlovákok Független Pártja és az SNS között 1990 áprilisában létre jött a Szlovák Nemzeti Blokk, ám rövid időn belül szétesett. A Szabadság Párt ugyan a nemzeti elv alapján állította össze a programját, de a konföderáció mellett tört lándzsát. Az addigi föderációt elégtelennek találta és két egyenrangú, független köztársaság konföderációjává akarta alakítani. Így elkerülhető lett volna

az egyik nemzet másik általi majorizációja, a diszkrimináció érzése és biztosítva lett volna a két nemzet valódi egyenjogúsága az államigazgatás terén.

Szlovákiában a nemzetállami követelések /Štúr Társaság, SNS/ a nemzeti jelképek körül folyó harcban koncentráálódtak, mely fontos része volt az identitás keresésének, valamint a nemzet és államjogi szükségletei külső megjelenítésének. A föderáció nem garantálta a nemzeti szervek adekvát helyzetét, így nem volt véletlen, hogy az önazonosság keresésének folyamata - a R. Schustar elnöklése alatti Szlovák Nemzeti Tanács kezdeményezései révén is - a csehszlovák, illetve cseh identitással szemben a saját identitás kifejezésére irányult és a nemzeti jelképek beiktatásába és a közös állam nevének megváltoztatásába torkollott.

A nemzeti jelképekért folyó harcot a nemzeti köztársaságok föderáción belüli államjogi pozícióinak bonyolult, három évig tartó kristályosodási folyamata indította el. Nemcsak az államszövetség egészének megváltoztatásáról volt szó, hanem eredeti tartalmának megvalósításáról, a hozzá és a nemzeti szervek eredeti jogköreihez való visszatérésről. Ebben az értelemben a szlovák és cseh fél elképzelései nem lépték túl az 1968-as javaslatok kereteit. Ellenkezőleg. Ez vonatkozott a három alkotmány (a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Szlovák Szocialista Köztársaság és a Cseh Szocialista Köztársaság alkotmánya) "szentháromságának" tervére is, melynek előkészítői (M. Čalfa, K. Laco és mások) részleges ellenállásba (V. Mináč) ütköztek a Szlovák Nemzeti Tanácsban. Arról volt szó, hogy az alkotmányokat önállóan kell kidolgozni, bár K. Laco úgy érvelt, hogy egy alkotmány is tartalmazhatná az összes olyan cikkelyt, amely nemcsak a föderáció-

ra, hanem a nemzeti köztársaságokra is vonatkozna és nem kellene ismétlődniük külön-külön minden alkotmányban⁶ 1990-ben abbamaradtak az ezzel a tervvel kapcsolatos munkák.

Ilyen összefüggésekben világossá vált, hogy a VPN nem lépett fel határozottan a nemzeti jelképekért és a nemzeti alkotmány kidolgozásáért folytatott küzdelemben. F. Gál, aki J. Budajhoz képest a VPN kevésbé nemzet-orientált programját képviselte, elismerte a cseh-szlovák, szlovák-magyar kapcsolatok körüli ellentétek és viták intenzitását: "Évekig, évtizedekig ezen a területen is frusztráltak voltak a teljesen természetes szükségleteink. Így azok a kérdések, melyeket elcinte irrelevánsnak, lényegtelennek tartottam - az elnevezés, a kötőjel vagy a nagy Sz problémája - egyszerre sokkal mélyebb problémák - az öntudatunk, identitásunk és a föderáción belüli helyzetünk - indikátorává váltak."⁷

A VPN valóban alábecsülte azt a tényt, hogy a nemzeti jelképekért folytatott küzdelem a teljes államiságra irányuló törekvések kezdete, valamint a szlovák társadalom nagy részének a deformálódott államszövetségre adott válasza volt. Ám a VPN programja legalább részben hangsúlyozta Szlovákia nemzeti-állami érdekeit. A VPN szerint a nemzeti köztársaságok szuverenitása volt alapvető és ebből következett a föderáció szuverenitása. A nemzeti köztársaságok maguk intézték volna ügyeiket: "Államszövetségi modellünk az erős köztársaságokat, kompetens köztársasági kormányokat és parlamenteket tűztek ki célul".

Az 1990-es parlamenti választások után a VPN vezetői mint A. Dubček, M. Čalfa és V. Mečiar, elképzelései az állami berendezkedésről még az államszövetségi modell keretein belül voltak. Elképzeléseik mély-

ségükben különböztek, vagyis abban, hogy milyen mértékben rendelkezzenek jogkörökkel a nemzeti köztársaságok a közigazgatás terén. A Trencsénteplicben (Trencianske Teplice) augusztusban a cseh és a szövetségi kormánnyal folytatott tárgyalásokon V. Mečiar szorgalmazta a nemzeti köztársaságok eredeti helyzetének, egyenlőségüknek és döntéseiknél a teljes kompetencia biztosítását. Szerinte fel kellett volna számolni a kapcsolatok azon politikai rendszerét, amely, tekintettel a föderációra, 1970 után alakult ki. A köztársaságok gazdasági függetlenségét elengedhetetlennek tartotta. A cseh és a szlovák nemzet érdekeinek leginkább a nemzeti köztársaságok önállóságán és egyenjogúságán alapuló államszövetség felelt meg. Mečiar elhatárolta magát a konföderációtól és "elfogadhatatlan volt számunkra a szlovák állam megteremtését célzó változat", jelentette ki.⁸

A rózsahegy (Ružomberok) gyűlés (1990 augusztus) elfogadott egy memorandumot, melyet a Szlovák Nemzeti Tanácsnak és Szlovákia kormányának címeztek és amelyben kéri Szlovákia szuverén állammá való átalakítását, a szlovák nemzet önmeghatározási jogának elismerését és a szlovák nyelv Szlovákia egyedüli hivatalos és állami nyelveként való "kivétel nélküli" elfogadását. A nyelvtörvényért folytatott harc 1990 őszén robbant ki.

Szlovákiának az államszövetségtől való elszakadását követelő hangokra a cseh fél érzékenyen reagált. P. Pithart tudomásul vette, hogy a föderáció addigi formája elfogadhatatlan volt a szlovákok számára. Ők újjá akarták építeni, méghozzá a szövetségi hivatalok nélkül, ezt viszont a cseh fél volt képtelen akceptálni. Az államszövetséget az új alapokra kellett helyezni és ez volt V.

Mečiar, M. Čič és J. Čarnogurský véleménye is. A szövetségi kormány / M. Čalfa, V. Klaus és mások/ ezt elfogadhatatlannak tartotta és minél több szövetségi jogkört akart megőrizni, mégpedig az egységes gazdasági irányítás szükségletei miatt. Ehhez elengedhetetlen volt a szövetségi kormány primátusa. P. Pithart azt a nézetet vallotta, hogy a föderáció csak másodlagos, amivel V. Klaustól és másoktól a közös állam szétverésének vádját "érdemelte ki".⁹

Az alkotmányok kidolgozásakor is elmentek merültek fel. V. Mečiar az alkotmányozás meggyorsítását szorgalmazta, ám Z. Jičínský a szövetségi parlamentben ezt nem javasolta. P. Pithart az alkotmányok párhuzamos kidolgozásáról nyilatkozott.¹⁰

A föderáció megújulásával kapcsolatos legösszetettebb kérdés a kompetenciák felosztása volt az államszövetség és a köztársaságok között. V. Havel szerint a szlovák kormány kezdeményezői a szlovák nemzet 1918-as, 1945-ös és 1968-as be nem teljesült reményeiben gyökereztek. A szövetséggel szembeni bizalmatlanság, valamint a csehekkel való laza szövetségen belüli nemzetállam jelentős szuverenitására irányuló törekvések ezekből a keserű tapasztalatokból következtek és a "centralizmus vaspántjainak széttöréseként értelmezhetők".¹¹

Sok cseh sokkal inkább az egységes csehszlovák állami-politikai identitást érzekelte, mint a csehet és emellett a szlovák nemzethez fűződő paternalista viszony is jelentős volt. "Szövetségi" nemzet nem létezett, csak szlovák és cseh. Szó lehetett tehát úgy nemzeti, mint állami cseh-szlovák identitásról. V. Havel szerint egy "autentikus" államszövetségben az erős köztársaságok mellett a szövetségnek is erősnek kell lennie és közöttük kell éssze-

rűn megosztani a kompetenciákat. Nem akarta azonban, hogy a szövetségi alkotmány tartalmazza a nemzetek azon jogát, hogy kiléphetnek a föderációból. Először a nemzeti alkotmányokat kellett volna kidolgozni, és majd csak ezek alapján a szövetséget.¹³

Az 1990. december 2-i 556/1990. sz. alkotmánytörvény, amely megváltoztatta a 143/1968. sz. alkotmánytörvényt, módosította a CSSZSZK gazdaságára vonatkozó cikkelyeket. Ezt a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság "gazdasági integrációjaként értelmezték" /a 125/1970. a "gazdaság egységét" hangsúlyozta. A törvény azokra a területekre vonatkozott, amelyek állandó vita tárgyát képezték a föderáció és a köztársaságok között: a költségvetési, törvényhozási /leginkább a nemzeti tanácsok jogalkotói kezdeményezéseiről/ kérdésekre.¹⁴

A gazdasági kompetenciákkal kapcsolatos kérdések azonban a törvény megjelenése után sem jutottak nyugvópontra. 1991 áprilisában a szlovák kormány nem fogadta el az egységes gazdasági reform koncepcióját, amire a szövetségi kormány ellenintézkedésekkel reagált. V. Klaus "funkcionális" államszövetsége azonban a centralizáció felé haladt. Kijelentése, hogy "funkcionális föderáció" vagy semmi más, ultimátum jellegű volt és megfogalmazta az államjogi válság megoldásának alternatíváját: a duális államközösséget, ennek minden következményével együtt, ám ez nem különbözött a csehszlovák föderációval kapcsolatos egypólusú elképzelésektől. A cseh és szlovák politikai erők - kivéve a Szlovák Nemzeti Pártot - a közös államért emeltek szót és a készülő alkotmánytervezetek még lehetőséget kínáltak kompromisszu-

mok kötésére, így a kölcsönös megegyezésre is.

1991 februárjában a prágai Vikárkában azzal a javaslattal állt elő, hogy először készítsék el a köztársaságok alkotmányait, majd Csehország és Szlovákia írjanak alá alapszerződést. Am a Polgári Fórum és a VPN egyszerre akarták az alkotmányokat. A föderatív szövetség cseh és szlovák értelmezése különbözött. A szlovákok elképzelései erős - szuverén - államokban koncentráltak, melyek rendelkeztek volna minden kellő kompetenciával és a közös állam berendezkedésével kapcsolatban a nemzeti elvet részesítették előnyben. 1991 márciusában V. Havel elnök a szövetségi alkotmány előzetes tervezetét, J. Čarnogurský a szlovák - cseh alapszerződés előzetes tervezetét, a SZNT elnöke, F. Mikloško a Szlovák Köztársaság Alkotmányának előzetes tervezetét terjesztette be. A cseh nacionalizmus a polgári elv mögé rejtőzött és az egység-orientált J. Kalvoda sem fogadta el, hogy a szerződő felek a nemzeti államok legyenek. A nemzetállamok föderáción belüli helyzetével kapcsolatos ellentétek ugyanis áttevődtek a nemzeti tanácsok üléseire. A Cseh és a Szlovák Köztársaság közti államszerződés KDH által benyújtott tervezete a közös államról /az államjogi berendezkedésről/, abból indult ki, hogy a nemzeti tanácsok a köztársaságok szuverenitásának megtestesítői voltak. Ezek alkották két egyenjogú állam önkéntes szövetségét - a közös államot. A tervezet meghatározta a közös állam helyzetét és kompetenciáit, melyeket a köztársaságok bíztak rá. (elnök, védelem, külpolitika, közös pénz, stb., valamint a végrehajtó szerveket, melyek ezekkel a hatáskörökkel rendelkeztek) Ez a javaslat megegyezett a szlovák fél 1968 tavaszán hangoztatott elképzelésével.¹⁵

Lényegében ellentétes nézeteket vallott a szövetségi kormány, melynek a "funkcionális" föderáció optimális elrendezésére vonatkozó tervei, mely a szövetség alábbi kompetenciáit tartalmazták: kapcsolatok, védelem, polgárjog. Nagyon széles jogkörrel rendelkezett a gazdaság irányításának területén (az ország mint egységes egység). A kormány emellett hangsúlyozta, hogy: "A felsoroltak közül bármely jogkör kihagyását vagy elutasítását a ... föderáció veszélyeztetésének tekinti".¹⁶

A kormány koncepciója tulajdonképpen egy "erős" államszövetség terve volt, mely kiterjedt jogkörein alapult. A kormány így arra utalt, hogy a szlovák nemzet törekvéseit, melyek az önmeghatározás természetes jogának és a teljes nemzeti államiság elérésére irányultak, a közös állam gyengítésének, sőt lerombolásának, a szeparatizmus és a nacionalizmus megnyilvánulásának tartja. Alábecsülte azonban azt a tényt, hogy a valóságban a közös állam nem teljesítette a szlovákok államiság-igényét. Ráadásul a kormány tervezete nem tette lehetővé az államszövetség alulról, a nemzeti államoktól történő felépítését. Ez a meggyengülésüket jelentette volna, ami ellentétben állt a szlovákok elképzelésével.

Emellett a nemzeti tanácsok közti államjogi tárgyalásokat ellentmondásos kijelentések és gyakori zavarok kísérték. Feszült volt a kapcsolatuk, mert az erőviszonyok nagyon szorosak voltak. A VPN, KDH és a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom egy olyan terv elfogadását szorgalmazta, amely a föderáció és a konföderáció határára mozgott. Ezt azonban a cseh fél kitartóan visszautasította. Úgy szintén nem akarta elfogadni a szerződés tervezetét mint államközi szerződést, ellentétek voltak az

alkotmányok tekintetében, az állam működését illetően, stb.¹⁷

Az ellentétekhez jöttek még V. Havel javaslatai, aki a szövetségi parlamentet próbálta rekonstruálni. (200 képviselő és a szövetségi tanács, melyet a nemzeti tanácsokból jelölnének ki.) A szlovák képviselők ezt azért is elutasították, mert a Polgári Demokrata Párt (ODS) és a Polgári Demokrata Szövetség (ODA) nem fogadták el a köztársaságok szuverenitásáról szóló javaslatot. V. Havel javaslata, mely a Szövetségi Gyűlés paritásos összetételű Nemzetek Parlamentjének megszüntetését tartalmazta, annak az elvnek a végéig jelentette volna, mely szerint tilos az egyik nemzet mások általi majorizációja¹⁸, melyet a szlovákok 1968-ban nagy nehézségek árán harcoltak ki. Az ellentétek kieleződtek.

1992 januárjában a KDH azt a feltételt szabta, hogy amennyiben nem írják alá az államszerződést, a konföderációt fogja támogatni: "A csehek ezt valószínűleg nem fogják elfogadni, és így Szlovákia kénytelen lesz önállósulni." A nemzeti tanácsok szakértőinek 1992 februári Milové-i tanácskozása alapján elkészített szerződéstervezet az államjogi berendezkedésről tartalmaz ugyan rendelkezéseket a köztársaságok szuverenitásáról, önmeghatározási jogukról, a föderációból való egyoldalú kilépés - melyről népszavazás dönt - jogáról, a szuverenitás kölcsönös elismeréséről, ám kompetenciái a közös állam helyzetét erősítették.

A szerződéstervezet kompromisszum volt. Azonban nem a köztársaságok közti államszerződés tervezete volt. A föderáció fogalma eltűnt a szövegből, csak a "közös állam" kifejezést tartalmazta. A nemzet fogalmát a "Cseh Köztársaság

népe" és a "Szlovák Köztársaság népe" kifejezés váltotta fel.¹⁹

A SZNT Elnöksége nem fogadott el egy ilyen ellentmondásos tervet (nemmel szavaztak az SNS, HZDS és a baloldal képviselői, valamint négyen a KDH 6 képviselőjéből). A parlamentek elnökeinek, A. Dubčeknek, D. Burešovának és F. Mikloškonak az államjogi tárgyalások sikertelenségét kellett konstatálniuk.²⁰

P. Pithart és J. Čarnogurský kormányfőknek abban az időben már jelentős ellenzékük volt /a cseh polgári - unitarista és a szlovák nemzeti/. A HZDS visszakozott saját államjogi elgondolásaitól, mert a szövetségi parlamentben keresztülvihetetlennek tűntek. Itt a szlovák képviselők, tekintettel Szlovákia nemzetállami terveire, a blokkolás taktikáját választották. A HZDS választási programjában éppen ezek az érdekek kaptak nagy hangsúlyt. Demokratikus módszerekkel akarta végigvinni "Szlovákia egyenrangúvá válásának és emancipálásának folyamatát.", bejelenteni Szlovákia szuverenitását, elfogadni alkotmányát, elérni nemzetközi jogi szuverenitását, népszavazást kezdeményezni a függetlenségről és a Csehországhoz fűződő újfajta viszony kialakításáról. A Szlovák Köztársaság szuverenitásáról szóló deklaráció tervezetének 1. cikkelye kimondta, hogy a SZK szuverén állam, amely a szlovák nemzet önrendelkezéséhez való, elidegeníthetetlen jogán, nyelvénként állami jellegén és saját sorsáról történő önálló rendelkezésen alapul." Az SZK-nak rendelkeznie kellett szuverenitásának minden attribútumával. A 10. cikkely tartalmazta azt a rendelkezést, mely szerint az SZK "szabadon, önként és önállóan dönt a más országokkal kötendő szö-

vetségbe való be- ill. kilépésről". E cikkely értelmében javasolták, hogy a Szlovák Köztársaság önállósulása után később államszerződést a Cseh Köztársasággal. A Deklarációnak ünnepélyes és mobilizáló jellegűnek kellett lennie. 1992 májusában azonban, mikor nem szerezte meg a szükséges kétharmados többséget, elvetették.²¹

A KDH ekkor sem adta fel az államszerződésről szóló terveit. Egészében véve azonban a szlovák fél nem ragaszkodott ehhez, mindkét köztársaság a közös állam külpolitikájával összhangban folytathatta külpolitikai tevékenységét.

A SNS választási jelszava a következő volt: "Szabad polgár, önkormányzó település, szuverén, független nemzeti állam". Hasonló volt a Szlovák Kereszténydemokrata Mozgalom programja is. A szociáldemokraták és más politikai pártok a közös állam mellett foglaltak állást.

1992 májusában a HZDS két képviselője, M. Kováč és J. Moravčík egy olyan javaslatot terjesztett a cseh fél elé, mely tulajdonképpen két szuverén egység államközösségének koncepciója volt. (Közös pénznem, viszont saját jegybankok, a nemzetközi jog önálló alanyai, saját hadseregek közös parancsnokság alatt.) A választások győztese, V. Mečiar, az utolsó pillanatig hitte, hogy a cseh fél egyet fog érteni a konföderációval. V. Klaus ezt egyértelműen elutasította.²² A HZDS-nek el kellett állnia a konföderáció tervétől. Még a szlovák közvélemény kezdte előnyben részesíteni a föderációval szemben (36% és 1992 júliusában 27%), addig a csehknél stabilizálódott az egységes állam képe (38%).²³ 1992. július 22-23-án a HZDS és az ODS

/Polgári Demokrata Párt/ Pozsonyban megegyezett a föderáció legitím megszűnéséről.

Ezt megelőzte a július 17-én elfogadott "A SZNT Deklarációja a Szlovák Köztársaság Szuverenitásáról", mely kimondta, hogy "a szlovák nemzet ezeréves törekvése az önállóságra elérte célját". Deklarálták a szlovák nemzet önrendelkezéshez való jogát, valamint a szabad nemzeti és állami élethez való természetes jogát és kinyilvánították a Szlovák Köztársaság szuverenitását, mely "a szlovák nemzet önálló államnak alapja". A Deklaráció mindazonáltal a cseh nemzettel való együttélésért emelt szót, ám az egyenjogúság és a Cseh Köztársasággal kötendő államszerződés által biztosított egyenlőség elve alapján.²⁴ V. Havel elnök lemondott.

A Szlovák Köztársaság szeptember elsején elfogadott alkotmánya a nemzetek önrendelkezési jogából indult ki. Az 1. cikkely így hangzott: "A Szlovák Köztársaság szuverén, demokratikus jogállam. Nem kötődik semmiféle ideológiához vagy valláshoz". A polgári elvet a jogállamiság eszméjével kombinálta. Rendelkezett az alapvető emberi jogokról és állampolgári szabadságjogokról, a területi önkormányzatról, a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom szerveiről, különös tekintettel a köztársaság Nemzeti Tanácsára, az elnökre, a kormányra, bíróságokra, stb. A szlovák parlament elnöke, I. Gasparovic szerint a Cseh Köztársasághoz fűződő viszonyt "közös kelet-európai térségünkben együttélő és kölcsönösen együttműködő két szuverén állam" demokratikus viszonyként kellene értelmezni.²⁵ Azonban a Deklaráció és az alkotmány elfogadását a cseh fél a

föderáció gyakorlati lezárásának tekintete és a szeparatizmus megnyilvánulása-ként értékelte. 1992 novemberében a szövetségi parlament törvényt fogadott el a CSSZSZK megszűnésének módjáról. 1993. január 1-jén a SZK Nemzeti Tanácsa nyilatkozatot adott ki a független Szlovák Köztársaság létrejöttéről.²⁶

Az államjogi koncepciók szempontjából a második világháború után a homogén államberendezkedés koncepciója érvényesült (1948-1968), Szlovákia rövid asszimetrikus autonómiájával (1945-47).

A domináns koncepció azonban a föderatív berendezkedés volt, mely a politikai fejlődés és a demokratikus körülmények változásai alapján a következő szakaszokra oszlik: 1970-1989, melynek rövid előzménye volt 1969-70, amikor nemzeti államokról beszélhetünk és az 1989-1992 közötti időszak. 1970 után a totalitárius politikai rendszer következtében a centralizált (deformált és formális) föderáció került túlsúlyba. Annak ellenére, hogy a föderáció 1989 után demokratikusan fejlődött, Cseh - Szlovákia végébe torkollott. Kiindulóponttá a szlovákok és a csehek önálló nemzeti államai váltak.²⁷

Az 1945-46-os, 1968-70-es és az 1990-92-es években a szlovákok arra irányuló kísérletei, hogy a föderáción belül egyenjogúakká váljanak a csehekkel, nem találtak megértésre a cseh fél-nél. Ezt részben a problémák részletes megvitatására és a kölcsönös célok és álláspontok tisztázására rendelkezésre álló idő rövidsége (mint 1968-ban), részben a politikai viszonyok nyomása (az 1946-os választások, 1948, 1968 augusztusa, az 1992-es választások), továbbá a

polgárok érdektelensége a politikai döntésekkel szemben és az államjogi kérdésekről folytatott viták szűk lehetőségei (különbözők 1968 augusztusa előtt és után) eredményezték.²⁸ Így az 1969-70-es és az 1990-92-es időszakok kivételével nem létezett valóságos, két nemzetállam szövetségén alapuló föderáció. A szlovákok nemzetállami igényeinek a második világháború utáni elnyomása, a nemzetközi helyzet, az államszövetség deformálása a normalizáció idején, valamint a cseh és a szlovák fél eltérő állampolitikai és gazdasági érdekei vezettek az "egyenlő az egyenlővel" elv megvalósítására irányuló három kísérlet kudarcához. Világossá vált, hogy olyan társadalmakról volt szó, melyek mind állampolitikai hagyományaik, mind nemzettudatuk és tudatformáló, nemzeti emancipációs folyamataik tekintetében különböztek. Bár a "cschoszlovakizmus már a második világháború után sem volt megalapozott, különböző formákban 1992-ig jelen volt. Például az állami egység folytonos hangsúlyozásában. Egyike lett azon okoknak, amelyek miatt általában nem merült fel a cseh és szlovák kérdés, a nemzeti államok kérdése".²⁹ A "normalizált" föderáció a cseh és a szlovák nemzet kölcsönös elidegenedésének különböző megjelenítési formáit eredményezte. 1989 után a két nemzet politikai képviselői képtelenek voltak megbékélni vele és alapjaitól újjáépíteni.

Az önálló nemzetállamok megalakulása azonban a szlovákok és a csehek nemzetállami törekvéseinek beteljesedését jelentette.

Jegyzetek

1. KAPLAN, K.: *Pravda o Československu 1945-1948.* (Igazság Csehszlovákiáról 1945-1948.) Praha, Panorama 1990, p. 159.
- BARNOVSKÝ, M.: *Koncepcie a varianty začlenenia a štátoprávneho postavenia Slovenska /1944-1988/.* (Szlovákia betagozódásának és államjogi helyzetének koncepciói és változatai /1944-1948/) In: *Slovenská otázka v dejinách Československa /1945-1992/.* Bratislava, HÚ SAV 1994, p. 5-16.
2. BARNOVSKÝ, M.: *Szlovákia 1945-1960 közötti államjogi helyzetének néhány kérdéséhez.* In: *Palócföld, XXVII. évf., 94/6., nov-dec., p. 613-619.*
3. ŽATKULIAK, J.: *Szlovákia helye a csehszlovák szövetségben és a Szlovák Köztársaság megalakulása 1993-ban.* In: *Palócföld, XXVII. évf., 94/6., nov-dec., p. 620-626.*
4. PREČAN, V.: *Česi a Slováci v dejinách a perspektív vzájemných vzťahu.* (A csehek és a szlovákok a történelemben és viszonyuk perspektívái) In: *Kongres slovenskej vedy 93. Zborník z rokovania VI. sekcie. Slovenský národ - história, kultúra a vzťahy k iným národom.* (A szlovák nemzet - történelem, kultúra és más nemzetekhez fűződő viszony.) /Ed. D. Kováč/ Bratislava CSS SR a MK SR 23. 4. 1993, p. 14, stb.
5. PŘÍHODA, P.: *Mutual Perceptions in Czech - Slovak Relationships.* In: *The End..., p. 136, stb.,* PITHART, P.: *Towards a Shared Freedom, 1968-69. Ibid: p. 202.*
6. PEKNÍK, M.: *Bola to šanca ore Slovensko.* (Eszélye volt Szlovákiának.) In: *Cestami česko-slovenské vzájemnosti.* Liverec 1991-92. *Liberec, Masarykova akademie 1993, p. 130.*
7. *Stenografická správa o schôdzi SNR z 31.10. 1989.* (A Szlovák Nemzeti Tanács 1989. október 31-diki ülésének jegyzőkönyve.) p. 4-43.
8. PEKNÍK, M.: *id.m., p. 134.*
9. *Za naše Slovensko.* (Szlovákiánkért) *Kidata: Tlačový a inf. odbor vlády SR, ČSTK na Slovensku a Smena 1990,* (A Szlovák Köztársaság Kormányának Sajtó- és Információs Osztálya), p. 6.
10. ÁK, V.: *The Velvet Divorce - Institutional Foundations.* In: *The End..., p. 255.*
11. PITHART, P.: *O česko-slovenskej spoluzodpovednosti.* (A közös cseh-szlovák felelősségről.) *Národná obroda, 17.5.1993, p.12.*
12. *Národná obroda, 5.9.1991, p.13.*
13. *Národná obroda, 18.9.1990, p.3.*
14. PETKO, J.: *Slovenská politická emigrácia v 20. storočí. Jej vzťahy k českej emigrácii a k Čechom.* (A szlovák politikai emigráció a XX. században. Kapcsolatai a cseh emigrációval és a csehekkel.) p. 277-279. Praha, Danubius 1994.
15. ÁK, V.: *The Velvet Divorce - Institutional Foundations.* In: *The End..., p. 250, stb.*
16. MĚCHÝŘ, J.: *Slovensko v Československu. Slovensko - české vzťahy 1918-1991. Dokumenty, názory, komentáre.* (Szlovákia

- Csehszlovákiában 1918-1991. Dokumentumok, vélemények, kommentárok.) Praha, Práca, p. 84-112.
17. Práca, 12.7. 1991. Lásd még: MĚCHÝŘ, J.: id. m., p. 118-120.
18. Národná obroda, 28.11.1991, p.2.
19. A szerződésről 1991. november 11-12-én tárgyaltak. MĚCHÝŘ, J.: id. m., p. 120-123.
20. Kronika demokratického parlamentu 1989-1992. (A demokratikus parlament krónikája.) Praha, Cesty 1992, p. 20-21.
21. Národná obroda, 12.2.1992, p. 3,7 és 12.
22. ÁK, V.: *The Velvet Divorce - Institutional Foundations.* In: *The End...*, p. 262. RYCHLÍK, J.: *História nepozná "keby".* (A történelem nem ismeri a "mi lett volna ha..." kérdést.) *Národná obroda*, 3.5.1993, p.12.
23. WOLCHIK, Sh. L.: *The Politics of Transition and the Beak-Up of Czechoslovakia.* In: *The End...*, p.235.
24. CHOVANEC, J. - MOZLÍK, P.: *Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky.* (A Szlovák Köztársaság történelmi és államjogi gyökerei.) Bratislava, Procom, 1994, p. 167-168.
25. *Ústava Slovenskej republiky.* (A Szlovák Köztársaság Alkotmánya) Bratislava, Remedium 1992, p. 7, stb.
26. CHOVANEX, J. - MOZLÍK, P.: id.m., p. 210-216.
27. Ld.: ZEMKO, M.: *K štátoprávnym predpokladom geopolitických reflexii o Slovensku.* (A Szlovákiáról szóló geopolitikai reflexiók államjogi feltételeiről.) *Medzinárodné otázky*, I. 1992, 4, p. 18-20.
28. PREČAN, V.: *Česi a Slováci v dejinách...*, p. 15.
29. PREČAN, V.: *Český nacionalizmus revztahu k Slovákom* (A cseh nacionalizmus és a szlovákok kapcsolata.) In: *V kradeném čase.* Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973-1993. Brno, Doplněk, 1994, p. 491.